լով՝ իրեն գործածութեանը լաւ սեպած որ և է բարոյականութիւնը պիտի ուսուցանէ աշակերտացը։ Բնաւական չէ՞ր արդեօք աշխարհական ազգագրի մը յարմարելու համար մի միայն պատուով ապրիլ սորվեցընել անոնց։ Բայց պատուաւոր մարդ ըլլալու համար ալ եւս քանի՜ քանի եղանակներ կան։

„Ընթիւ առարկութեանց մէջ աչքի զարնող ուրիշ առարկութիւն մը եւս կայ։ ՄԻՇԵԼԸ կը պահանջէ որ Տէրութիւնը իւր դպրոցներուն աշակերտաց ազատ բարոյականը սորվեցընէ. ասիկայ յայտնապէս անոր համար է, որ տղաքը անոնց այս ուսմունքէն շահուելով՝ բարոյադէտ քաղաքացիներ ըլլան, ինչպէս կ՚ըսէ յիշեալ լրագիրը։

„Արդ, ի՞նչ ազդեցութիւն կրնայ ունենալ այն ուսմունքը որ բնաւ սկզբունքի մը վերայ հիմնուած չէ. ի՞նչ արժէք ունի այն օրէնքը՝ որ ոչ իւր հաստատութիւնն ունի և ոչ օրինադիրը։ Անօգուտ է տղու մը քարոզել համեստութեան և բնական առաքինութեան այս մեկնութիւն չունեցող ծապաղ տեսականութիւնը, թէ որ անոր խիղճը ուրիշ տեղէ մը լոյս չընդունի, և թէ որ ընտանեաց դասերն և օրինակները այս տեսակ կրթութեան մը դրութեան դէմ չը կենան, պարտուց բնութիւնը ինքնին կը տկարանայ, և կրից ձայնը աւելի ձուռմ և համոզիչ կ՚երեւի իրեն քան զիւր վարժապետաց գեղեցիկ ոճերը։ Երեւելի գիտնական եկեղեցականին մէկը իրաւամբ ըսած է ուրեմն, թէ Ո՞ր բարոյականը զօրաւոր կրնայ ըլլալ, երբ բովանդակ բարոյականութեան հիմունքն ու հաստատութիւնը կործանած են„։

Ի յաջորդն։

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Երուսաղէմ իբրեւ քաղաք՝ հին և նոր պատմութեանց, և իբրեւ վայր յորում իւր հիմնարկութենէն ի վեր զանազան նուիրական խորհրդոց տեղի եղած է և լեցուն է սրբազան աւանդութիւններով, վասն որոյ թէ քրիստոնեայ և թէ անքրիստոնեայ ճանապարհորդներու պայմանատեղի եղած և բոլոր ադամածին որդւոց մասնաւոր յարգանայն և կամ գէթ անոնց հետաքրքրութեան տեղի համարուած է։ Վասն որոյ ի սկզբանէ ի վեր թէպէտև երեւելի մարդկանց և իմաստուն արանց ժամանակ ժամանակ պարզ այցելութեան և կամ բարեպաշտական նպատակաւ զսուրբ Քաղաքը պատուելնին նշանակուած կան պատմութեանց մէջ, սակայն այս մօտ տարիներս անոնց թիւը յաճախելով, արժանի համարած եմք ամսաթերթիս միջոցաւ յիշատակել անոնց այցելութիւնները։

Անցեալ տարւոյս երեւելի ճանապարհորդաց մէջ նշանաւոր էր Անգղիոյ Վեհափառ Թագուհւոյն որդին Արթուր ծաղկահասակ իշխանը, որ իւր դաստիարակին և քանի մի երեւելի անձինքներու հետ եկաւ, ծըպտեալ կերպով շրջեցաւ թէ սուրբ Քաղաքին մէջ և թէ արտաքոյ եղած սուրբ տեղերը, վասն որոյ իւր Թագաւորազն անձին արժանաւոր պատիւը չուզեց ընդունիլ կառավարութեան կողմէն։ Մարտի 13 ին եկաւ, ու քանի մի օրէն յետոյ մեկնեցաւ ի Յորդանան։

— Հոկտեմբեր 5 ին եկաւ ի սուրբ Քաղաքս Դամասկոսի նախորդ կուսակալ Շիրուանի – զատէ Մէհմէտ Րիւշտիւ փաշայն, մի միայն բարեպաշտական այցելութիւն մատուցա-

digitised by A.R.A.R.@

նելու Յ.օմէրի հռչակաւոր Տաճարին, որ Սողոմոնի Տաճարին տեղը կառուցուած է, նմանապէս Ս. Սիոնի՝ ուր Թաղուած են Դաւիթ ու Սողոմոն և այլ քանի մի Թագաւորք Իսրայէլի, եւս և ի Բեթլեհեմ՝ ուր կայ տաճար մի ի յիշատակ առաջին Նահապետին Աբրահամու և Սառայի, ուր տեղ է իրենց գերեզմաններն ալ։ Իւր կրօնական պարտաւորութիւններէն եռքը՝ ընդունեց նա և յայցելութիւն իւր քաղաքիս հասարակութեց գլխաւոր անձինքները. ինչպէս նաև մեր ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարգ Հայրն ալ, որուն քանի մի օրէն յետոյ բարեհաճեցաւ ինքն ալ փոխադարձ այցելութի ընելու քաղաքիս Վսեմ. Կառավարիչ Իզզէթ փաշային հետ։ Նորին վսեմութիւնը կրօնասէր, ջերմեռանդ, ու գիտնական անձ մի է և ճգնազգեաց, ինչպէս շատերը կը վկայեն, վասն որոյ խիստ իրաւամբք արժանի համարուած է Յ.վքաֆի միւշիւրութեան պաշտօնին, զոր վարելու համար յատկապէս հրաւիրուած էր Ռ. Դրան կողմէն, և արդէն սկսած է ի գործ դնել իւր պաշտօնը։

— Բեթլեհեմի հարաւային կողմը Եփրատ ըսուած տեղւոյն մօտ Սողոմոնի ժամանակէ շինուած, ինչպէս կը հաստատէ աւանդութիւնը, երեք հատ աւազաններ կան իրարմէ իրը նետընկէց մի հեռու, և ամենէն մեծին երկայնութեան չափն է 619 ոտք։ Սոնոյ մէջ մերձակայ բլուրներէն վազած անձրեւի ջրերը լեցուելով, Երուսաղէմի Յ.օմէրի Տաճարը կու գային յատուկ շինուած ադուգաններով, և բաւական ջուր կը մատակարարէին քաղաքիս բնակչաց։ Յիշեալ աւազանները խիստ երկար ժամանակներէ ի վեր աւրուած և ճեղքուած ըլլալնուն ջուր չեն պարունակեր իրենց մէջը, վասն որոյ և քաղաքս ամառ ժամանակ խիստ մեծ նեղութիւն կրկրէ ջրի պակասութենէն։ Եւ թէպէտ ասկէ իրբ 15 տարի առաջ Յարութիւն Գալիֆայի վերակացութեամբ նորոգութիւններ եղան, սակայն երկար չտեւեցին անոնք, անխնամ մնալով շուտով աւրուեցան և առջի վիճակին հասան. այս անգամ կ'իմանամք որ Վսեմափայլ Իզզէթ փաշայի յատուկ գործոնէութեամբ նոյն ադուգաններն ալ հաստատուն կերպիւ նորոգուելու վերայ են. և յիշեալ աւազաններէն մէկը՝ որ արդէն շինուած է, բաւական ջուր պարունակած է նոր անձրեւներուն ուխերովը։ Կը յուսամք որ շնորհիւ Ն. Վսեմութեան առաջիկայ ամառը բաւական ջուր պիտի ունենայ մատակարարելու թէ Տաճարին և թէ ուրիշ քանի մի տեղերու։

— Նոյեմբեր 22ին եկաւ ի Պոլսոյ Մէքսիկայի Տէրութեան Դեսպան Ն'էնէռալ Էոնարաս Մարքէզը։ Յիշեալ մեծասքանչ պաշտօնատարին սուրբ Քաղաքս գալուն նպատակն է նոր հիւպատոսարան մի հաստատել իւր Կայսերական Տէրութեանը կողմանէ. և նոյն պաշտօնին յատկացեալ անձն ալ հետը բերած էր, այն է արժանապատիւ հիւպատոս Էդրօ Տէ Հարօ։ Յիշեալ ամսոյն 26ին Ամենապատիւ սրբազան Պատրիարգը փութացաւ քանի մի երեւելի եկեղեցականներով և իւր աւագ Թարգմանաւը անոր բնակարանը երթալ թէ իւր գալուստը և թէ քաղաքիս մէջ նոր հաստատուելիք Հիւպատոսութեան պաշտօնը շնորհաւորելու։ Երկու օրէն յետոյ հաճեցաւ նորին Վսեմութի՝ Մէքսիկայի Վեհափառ Կայսեր արժանաւոր երեսփոխանը դալ մեր վանքը ի փոխադարձ այցե-

digitised by A.R.A.R.@

լութիւն Արքազան Պատրիարգ Հօր, և երկրորդ անգամ եւս Հիւպատոսին հետ մէկտեղ զոր և ներկայացընելով Ն. Ամենապատիւ Արքազնութեան՝ շնորհակալ եղաւ ի պատիւ իւր ցուցուած յարգանացն և հիւրասիրութեան ։ Թէ՛ առաջին անգամուն՝ որու ընկերացած էր նա և Ամենապատիւ Արքազնութիւնը, և թէ երկրորդ անգամին մեծ փափագանօք հաճեցաւ շրջել թէ՛ Ս. Յակոբայ մայր Եկեղեցին, թէ Ս. Հրեշտակապետու վանքը, որ է Աննա քահանայապետի պալատը, և թէ ի Ս. Փրկիչ, որ էր Կայիափայի տունը, և հիմակ երկուքն ալ ուխտատեղիք են Քրիստոսի բանտերուն պատճառաւը։ Բաց ի այս սրբավայրերէն սիրով պտըտեց նա և նոր Ճեմարանը և Թանգարանը, ուր գտնուած հնութեանց հաւաքածոյքը տեսնելով խիստ գոհ եղաւ, և իւր շնորհակալութիւնը գրութեամբ յայտնեց Ս. Աթոռոյս գեղեցիկ հաստատութեանցը վերայ. որոյ բնագրին օրինակն ու թարգմանութիւնն է հետեւեալը ։

Le Général de division, Envoyé extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de la Majesté l'Empereur du Mexique près de Sa Majesté le Grand Sultan, a eu l'honneur et le plaisir de visiter cette Bibliothèque, qui fait honneur à Monseigneur le Patriarche, aujourd'hui le 10 Décembre, 1865.

LEONARDO MARQUEZ.

Զօրապետ զօրաբաժնի, Նուիրակ արտաքոյ կարգի և պաշտօնեայ լիազօր Ն. Վեհափառութեան Կայսեր Մէքսիկայի առ ընթեր Ն. Վեհափառութեան Մեծի Սուլթանին, ստացաւ զպատիւ և զհաճութիւն յայց ելանելոյ Գրքատանս, որ պատիւ բերէ Գերամեծար Պատրիարգին, այսօր ի 10 Դեկտեմբերի, 1865։

ԼԵՈՆԱՐՏՕ ՄԱՐԳԷԶ

—Վերջին ամսոյս 20 ին՝ Ամենապատիւ Արքազան Պատրիարգը երկու Եպիսկոպոսօք և քանի մի վարդապետօք գնաց Բրուսիոյ, Աւստրիոյ, Գաղղիոյ, Սպանիոյ, և Անգղիոյ մեծապատիւ Հիւպատոսաց, նմանապէս և Մէքսիկայի Վսեմ. Դեսպանին և Անգլիկան եկեղեցւոյ Եպիսկոպոսին՝ ի շնորհաւորութիւն տարեմտի նոցա, ինչպէս սովորութիւն է փոխադարձ այցելութիւններով մեծարել զիրար ։ Ամերիկայի հիւպատոսը արդէն հրաժարած ըլլալով իւր պաշտօնէն և դեռ իւր յաջորդը հասած չըլլալով, յիշեալ տէրութեան փոխ—հիւպատոս մեծարգոյ Պաղարոս աղայ Արապիեանը ընդունեցաւ արժանաւոր պատուով զՆորին ամենապատիւ Արքազնութեան այցելութիւնը ։ Բարեբաղդաբար հոս կը գտնուէր նա և ուխտի պատճառաւ յիշեալ Պաղարոս աղայի եղբայր մեծարգոյ Սիմօն աղայն, որ նոյնպէս Ամերիկայի և Բրուսիոյ տէրութեանց փոխ—հիւպատոս է ի Յոպպէ ։ Երկու մեծարգոյ հարազատք խիստ արժանաւոր կերպիւ մեծարեցին ըզԱրքազան Հայրը ի դիմաց իրենց Տէրութեանցը ։

—Ամսոյս 28 ին սովորական հանդէսով կատարեցաւ Սուրբ Յակոբայ մայր Եկեղեցւոյ մէջ սուրբ Առաքելոցն Քրիստոսի՝ Յակոբայ և Յովհաննու որդւոցն Որոտման տօնախմբութիւնը ։ Բոլոր եկեղեցական հանդէսներու մէջ նշանաւոր է սոյն օրուան եղած հոգեւոր արարողութիւններն ու հանդիսավեհութիւնը, և բարեպաշտ ուխտաւորաց սրտին ու հոգւոյն մէջ անջնջելի կը տպաւորէ հոգեւորական զմայլման հետ մէկտեղ երկնաւոր մխիթարութիւններ ու քաղցր զգացմունքներ ։ Ամենապատիւ Նոյն Արքազան Պատրիարգը մատոյց սուրբ Պատարագը. նմանապէս ինքն եղաւ Թափօրին Հանդիսապետը, որ ինչպէս յայտնի է՝ եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի պատարա-

digitised by A.R.A.R.@

գէն յետոյ ։ Այն Թափօրական հանդիսին մէջ կը գտնուին նաև երեք ազգաց եկեղեցականք ալ, այսինքն Ասորւոց, Ղպտւոց և Հապէշից, որոնք Հայոց ազգին հետևեալ կը համարուին ։ Ներկայ տարւոյս սոյն հանդէսին փառաւորութիւն տուօղն էր ըստ մեծի մասին Պատրիարգի ներկայութիւնը, ուսկէ չորս տարիէն ի վեր է զուրկ էին Թէ միաբանք և Թէ ուխտաւորք ։

Դարձեալ մեծ պատիւ ըրաւ հանդիսիս Մեքսիկայի վսեմափայլ Դեսպանին ներկայութիւնը, որ բարեպաշտական ոգւով փութայ առաջակայ գտնուիլ, որու ընկերացեալ էին քաղաքիս Մեքսիկայի նոր ընդհանուր հիւպատոս Տօն Փեդրօ տէ Հարօն, աւստրիական եկեղեցւոյ առաջին և երկրորդ վերապատուելի տեսուչները Տօն Հերմանօ Չիօքքէ, և Տօն Հերմանօ, և ուրիշ քանի մի նշանաւոր եւրոպացիք ։ Պատարագէն յետոյ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարգը հրաւիրեց վսեմափայլ Դեսպանը հետը եղող անձինքներով և արժանաւոր կերպիւ մեծարեց զիրենք հրաւիրելով ի միասին ի ճաշ Միաբանութեան սեղանատունը ։ Բոլոր այս հոգեւոր հանդէսներուն մէջ եթէ կար տրտմելի բան մի, այն էր բարեպաշտ ուխտաւորաց նուազութիւնը, որոնց Թիւը ընդ ամէնը հազիւ կայր հարիւր յիսուն հոգի, որ ուրիշ տարիներու հետ բաղդատելով՝ զգալի տարբերութիւն կը գտնենք ։

Մեսիայի գերեզմանը ։

Սատա—Գորա Պուգովինայի մէջ պզտիկ քաղաք մի է Հրէից՝ Ցէրնովիչէն քիչ հեռու, որ Աւստրիոյ վերաբերեալ դքսութեան մի գլխաւոր քաղաքն է ։ Այս քաղաքս որթոտոքս Հրէաներուն սուրբ քաղաքն է, և անոր մէջն է Մեսիայի գերեզմանը ։

Այս այն գերեզմաններէն մէկն է, ուսկէ պիտի ծնանի Մեսիան ըստ աւանդութեան և նախապաշարման Իսրայէլացւոց ։ Այս գերեզմաններուն սեփական անուն տրուած է Սատըք բառը որ Արդար կը նշանակէ ։ Կալիցիայի Պէլս, Փօտօլիայի Բոռք, ու Սանտոմիրի կառավարութեան Բօլէնչիա քաղաքներուն մէջ շատ Սատըքներ կը գտնուին․ և այս գերեզմաններուն մէջ ամէնէն աւելի յարգութիւն ունեցողն է Սատա—Գորա բնակողը, որ Փօտօլիայի մէջ ծնած բնիկ քաղաքացի է ։

Այն գերեզմանիս հիմնադրողն գլխաւորը, որոյ Դաւիթ մարգարէէն ուղղակի սերիլը յայտնապէս ընդունուած է հազարաւոր Սլաւեան Հրէաներէ, Րէպիշ Իսրօլքա անուն ծերունի անձ մի է, բայց քիչ նմանութիւն ունի սուրբ Գրոց աւանդած ծերունիներուն կերպարանոյն ու կացութեան․ սակայն զինքը յարգող ու մեծարելի ընող սա արժանաւորութիւնն ունի, որ Ռուսիոյ ու Լեհաստանի մէջ գտնուող Հրէից ամէնէն հարուստն և ունեւորն է ։

Իսրօլքայի գերեզմանը, որու հրաշքներ գործելու կարողութիւնը ընծայած է աւանդութիւնը, միլիոնաւոր գանձեր ու հարստութիւններ դիզած է, և իր բնակած քաղաքը Սատա—Գորան յատուկ ուխտատեղի մի եղած է ։ Պուգովինայի,

digitised by A.R.A.R.@